

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך יח, תשכ"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ראובן סיוון

מַחֲיֵי הַמַּלִּים

יד. כחול, כתום

ב"הצבי" מיום י"א בסיון תרמ"ז כותב דוד ילין:

בשיחי את דודי הרה"ג החוקר הנפלא הרב זאב יעבץ נ"י
אמר לי, כי אומר הוא למלא את מחסור שפתנו בדבר שמות
שני הצבעים, צבע התכלת וצבע חלמון ביצה, כי לפי דעתו
כחול הוא הצבע הראשון, לפי שמצאנו המד"ר אומר על הספיר,
כי הוא שחור הדומה לכחול, והנה הספיר הוא תכלת עמקה,
ואין צבע הקרוב לשחור כי אם הצבע הזה. וכתם, שמצאנו
במקרא, נראה לו, כי ישתמשו בו על צבע הזהב ולא על עצם
הזהב, במצאנו אותו דבק עפ"י הרוב לשם אחר המציין את עצם
הזהב, ושימוש של המלה הזאת בתלמוד, ומה שאנחנו מוצאים
גם במקרא "ונכתם" הם לעד, כי לא תצין כי אם את הצבע.
והנה מצאתי סמך לדבריו בשפת ערבית, כי בה יאמר כחל
לשמים הטהורים מכל ענן אשר אז רק צבע התכלת להם, וכתם
בבנין התפעל פירושו בערבית: היה מראהו כעין החלמון.
ומעתה נוכל לאמר: כחל, כתם, על משקל אדום ירוק.
לעניין תכלת וצבע חלמון ביצה הוער שם:

ב"תכלת" לא נוכל להשתמש לשם תואר. ו"צהוב" נוטה
יתר לצבע אדום.

ההערה השנייה היא:

דברי העורך: כחול נמצא גם בתולין במראות הריאה, ומפרש
רש"י תכלת.

בסמוך לכך, ב"הארץ", חלק רביעי, ירושלים תרנ"א,
בסיפורו "שוט בארץ", בע' 35, כותב העורך זאב יעבץ:
"...הנה על העגלה המהלכת שם מרחוק בנוים בתים קטנים
מאד כחולים, ירוקים ואדומים. מה נחמדו הבתים הקטנים,
מי יתן והיו לי!"

בהערה למלה 'כחולים' כותב העורך:

בלויא, "כחול שקורין בלשון אשכנז בלאה ודומה לרקיע"
(ש"ע י"ד ל"ח, ד'). ספיר: דומה לכחול (במדרש רבה ב').
ומפי חכם מובהק לאותו דבר שמעתי, כי בל"ע 'אתכחלי' יאמר
על הרקיע המטהר מן העבים המכסים אותו.
נראה שאותו 'חכם מובהק' הוא ד' ילין.

טו. דגדוג

ב"הצבי" מיום י"ב בתשרי תרמ"ח כותב — ללא חתימה —
העורך, א' בן-יהודה, במדור "הספרות והלשון":

בהצפירה (גליון 180) הודיע הר"צ הכהן שרשוסקי
דבר חדוש, שמצא בספרי יעבץ, והוא שם דגדוג להמשוש בגוף
האדם המעורר צחוק, אשר סופרינו אינם יודעים לו שם, והסופר
הנכבד שואל מקור המלה הזאת.

והנה חדושו של האדון שרשוסקי ישן נושן לנו, וכבר
רשום הוא בספרנו גנזי הלשון במקומו. וגם נוכל להודיע את

השואל מקור השם. לראשונה השתמש בו בעל הקנון (והוא תרגום ספר הרפואות לאבן סיני), ואחריו כל סופרי הדורות ההם, אשר כתבו על חכמת הרפואה. כי הסופרים לפנים בבאם לכתב על אחת החכמות, לא התנהגו ככל סופרינו עתה, שאינם קוראים כל ספרי המחברים שקדמום בלשון העברית, ובוראים בעצמם שמות חדשים לכל, כמו לא נכתב מעולם כל ספר על החכמה ההיא בלשון עברית. ואיך הם מצליחים במעשיהם, אנחנו רואים ברור מנגע המלות החדשות בלי טעם וריח עברי, שהכאיבו בהן כל חלקה טובה בלשוננו. לא כן עשו הסופרים לפנים. הם קראו את הספרים, שנכתבו על החכמה לפניהם, והשתמשו בהרכוש האצור בהספרים האלה. והנה מקור השם הזה הוא מלשון ערבית: דע'דע', לאמר בע' דגושה, שקריאתה קרוב לג', וסופרי הדור ההוא בהביאם מלה ערבית היו כותבים אותה לפי הקרי ולא לפי הכתיב.

טז. ל ט ף

ב"הצבי" מר"ח סיוון התרמ"ח, בסיפור (המתורגם) "סביב הארץ בשמונים יום", מובאת הערה למלת 'וילטף' שבמשפט "ולא נבהל פספרטו וילטף את הפיל בידיו" בנוסח זה:

בערבית, העביר ידיו על הצואר, או מקום אחר בגופו, לאות חבה ורצון.

יז. צועני

ב"הצבי" מכ"ב בסיוון תרמ"ח מתחיל מאמר על "הבדוים", ש"תרגם מלשון ערבית אליהו הלוי ספיר: "הבדוים עם צוענים דמה...". ובהערה למלה צוענים נאמר:

צען הוא נסע ממקום אל מקום, וכן „אהל בל יצען“ (ישעיה
ל"ג), ובערבית ט'ען, ולזה יקרא העם השוכן באהלים ונוסע
ממקום למקום, בשם צוענים (ציגאניס).

יח. רצינים

ב„הצבי“ מי"ב באדר התרמ"ח במדור „דברי ימי השבוע“,
המתאר את התכונה לקראת פורים, נאמר בין השאר:
וגם הגדולים, החשובים, הרצינים, שלא נאה להם לעשות
מעשה נערות, נמשכים גם הם בחזקת יד החדות הכללית, לא
יכולו להתאפק.

ובהערה למלה הרצינים:

בערבית, נכבד שאיננו מתנהג בקלות, sérieux בלעז.

יט. מדחום

ב„המזרח“, ירחון ציוני מזרחי בעריכת זאב יעבץ, קראקא
תרס"ג, חוב' ב', ע' 94—95, ברשימה „שפת ציון“ מאת שמואל
שבח קאנטאר אוו"ץ, הובאו דברים אלה בסימן טו: *
המלה 'מעטער', המחברת לכמה מלות לועזיות מרכבות,
פתרונה: מדה, ממד. טערמאמעטער — ממד החום, פאנאמעטער
— ממד הקל, פאטאמעטער — ממד האור. ננסה נא לחברם ולמען
הקל על המבטא נרשה לנו להשליך את מם השמוש שבראש
ונאמר מדחם, מדקול, מדור...

ובהערת העורך: „...אך אנחנו, הסופרים, אם נבא לפני
הקהל במלות 'מדחום, מדקול'... נהיה בעיניהם מן המתמיהים...“

* אני מודה לידידי מר י"ד אברמסקי, שהפגני למקום זה.

כ. ת ר י ס ר

ב"פרי הארץ", שערך זאב י ע ב ין, חלק שני, ווארשא
תרנ"ג, בפרק "פרט" נאמר:

תרסר דוצנד.

ובהערה למלה תרסר המוצעת נאמר:

מספר זה של שנים עשר, שהיה למנין קבוע, למקח וממכר,
יסמן הנרמני בשם המספר שבלשון רומית Duodecim וכן יש
לנו לשמש לדוצנד במלת "תרסר" הארמית. ואשר כתב ידידי
הנכבד מר ספיר (הארץ 171) כי "אצה (ב"ב י"ב) היא דוצנד,
אינו מתקבל על דעתי, כי היא באמת שם לנחלת קרקע הגונה,
וצורה עברית למלת "אוסיא" היוונית המצויה הרבה במדרש.
ומספר שנים עשר שהצריך רש"י לאוצית (שם) ללמדנו הוא
בא, כי מעוט "אוצי" שנים עשר, ככל אשר למדונו רבותינו,
כי מעוט כרם חמש גפנים.

כא. ת ע ר י פ

ב"מירושלים", ספר כולל ידיעות מארץ ישראל, מאת
זאב י ע ב ין בירושלים, ווארשא תרנ"ב, בפרק "פרט":
תעריף טאריף. ובהערה:

טאריף: הוא שם בכל לשונות אירופא לרשימת סכומי המכס
לכל סחורה למינה, ומלה זאת לקוחה מלשונות בני שם: "אדם
אומר לחברו פרוט לי סלע אומר לו "ערוף לי סלע"
(ספרי האזינו ש"ו), ושלחני הפורט מעות יקרא בשפת ערבית
"תערף".